

Projekt ma na celu zreinterpretowanie pojęcia należytej staranności podmiotów gospodarczych w kontekście eksportu produktów podwójnego zastosowania do obszarów objętych konfliktem zbrojnym w obliczu szerokiego zastosowania systemów opartych na algorytmach. Brak jasnego określenia obowiązku należytej staranności dla eksporterów towarów podwójnego zastosowania w Unii Europejskiej (UE) znacznie ogranicza zdolność tych podmiotów do zapobiegania przyczynianiu się do naruszeń praw człowieka i prawa humanitarnego. Systemy oparte na algorytmach dodatkowo komplikują możliwość określenia, co należy do kategorii towarów podwójnego zastosowania.

Systemy oparte na algorytmach mogą, na podstawie danych wejściowych, sugerować lub podejmować decyzje dla określonych zadań. Znajdują one szerokie zastosowanie zarówno w przeznaczeniach cywilnych, jak i wojskowych. Mimo sankcji i zaostżenia kontroli eksportu, produkty pochodzące z UE są wykorzystywane przez Rosję w Ukrainie do przeprowadzania ataków nierozróżniających i poważnych naruszeń międzynarodowego prawa humanitarnego. Podobnie, podczas Arabskiej Wiosny Ludów, produkty podwójnego zastosowania eksportowane z UE były wykorzystywane do represjonowania dziennikarzy i przeciwników politycznych, prowadząc do naruszeń praw człowieka. W związku z tym, eksport produktów podwójnego zastosowania do stref objętych konfliktem jest szczególnie podatny na ryzyko nieprawidłowego zastosowania przez końcowego użytkownika. Paradoks produktów podwójnego zastosowania polega na tym, że, w przeciwieństwie do uzbrojenia, mogą być one używane zarówno przez siły zbrojne w aktywnych działaniach zbrojnych, przez policję w ramach egzekwowania prawa, jak i do celów cywilnych. Z uwagi na nowe możliwości, jakie systemy oparte na algorytmach tworzą dla użytkowników końcowych, obowiązujące definicje i regulacje UE są niewystarczające, aby zabezpieczyć przedsiębiorstwo przed przyczynianiem się do naruszeń praw człowieka w strefach objętych konfliktem. Fragmentaryczne regulacje należytej staranności oraz brak jasnego sprecyzowania obowiązków w ramach kontroli eksportu tworzą lukę, która poważnie ogranicza zdolność eksporterów do uwzględniania praw człowieka. Chociaż wydaje się, że wraz z przyjęciem Dyrektywy w sprawie należytej staranności w lipcu 2024 r. prawo UE poczyniło krok w kierunku kształtowania takich obowiązków, w rzeczywistości zrobiło krok wstecz, wyłączając kontrolę eksportu spod zakresu regulacji. W rezultacie nowe prawo jest niejasne, a istnienie korporacyjnego obowiązku należytej staranności w celu zapobiegania naruszeniom praw człowieka pozostaje niejasne. Projekt zakłada, że w praktyce osłabia to zdolność podmiotów gospodarczych do przestrzegania praw człowieka.

Projekt będzie realizowany w trzech etapach. 1) zebranie danych o naruszeniach praw człowieka spowodowanych przez produkty podwójnego zastosowania eksportowane z UE oraz re-konceptualizacja pojęcia produktów podwójnego zastosowania w świetle systemów opartych na algorytmach; 2) przeprowadzenie wywiadów z 20 eksporterami produktów podwójnego zastosowania z UE; 3) analiza teoretyczna koncepcji należytej staranności w świetle prawa UE oraz ram dotyczących biznesu i praw człowieka.

Zaplanowane rezultaty projektu:

1. Zebranie danych dotyczących faktycznych przypadków naruszeń praw człowieka wynikających z eksportu towarów podwójnego zastosowania z UE do stref konfliktu;
2. Ponowna interpretacja terminu „towary podwójnego zastosowania” w świetle systemów algorytmicznych;
3. Dostarczenie analizy ilościowej i jakościowej wywiadów;
4. Zidentyfikowanie należytej staranności korporacyjnej jako prawnie uzasadnionego, empirycznego pojęcia istotnego dla eksportu towarów podwójnego zastosowania.